

Nieuwsgierig naar beter onderwijs

Onderzoek kenniswerkplaatsen 2025 - 2026

Vereniging CVO Rotterdam e.o.
Henegouwerplein 14
3021 PM Rotterdam
Postbus 2152
3000 CD Rotterdam
www.cvo.nl

Oktober 2026

Redactie
Claudy Oomen, Dieke Janssen en communicatie/PR

Vormgeving
CVO Service Organisatie - Communicatie/PR

Drukwerk
De Bondt Grafimedia

Inhoudsopgave

Voorwoord	5
Het traject: feiten en highlights	6

Kenniswerkplaats Levensecht leren	
Havo didactiek op Penta Molenwatering Melanchthon Bergschenhoek	10
Aandacht voor executieve functies in het jaardossier op Melanchthon mavo Schiebroek	12
Motivatie van leerlingen voor het onderwijsconcept 2080learning onder de loep Melanchthon de Blesewic	14
Ontwerp voor levensecht leren binnen de AVO-vakken op het vmbo op Melanchthon Berkroden	16
Betekenisvol en activerend AVO-onderwijs op Accent Capelle	18
Levensecht leren en sense of belonging op Penta de Oude Maas	20

Kenniswerkplaats Diversiteit	
De groei van culturele sensitiviteit op Portus Meridiem in 2025-2026	22
Cultureel sensitief en responsief lesgeven op Penta de Oude Maas	24

Kenniswerkplaats Motivatie en welzijn	
Inzicht in absentie op Melanchthon Bergschenhoek	26
EDI en de motivatie van havo-bovenbouwleerlingen op Portus Groene Hart	28
Motivatie en welbevinden van leerlingen verhogen op Portus Meridiem	30
Motivatie van leerlingen verhogen door leerlingparticipatie	32
Wat motiveert leerlingen in de les op Melanchthon Berkroden?	34

**Bekijk hier de video
Koersplan - Werkplaatsen**

Voorwoord

CVO is een aantal experts rijker! In dit boekje delen drie groepen enthousiaste docent-onderzoekers wat een jaar lang praktijkgericht onderzoek naar hun eigen onderwijs heeft opgeleverd.

“Kennismarkplaatsen?”

In 2025-2026 startten we met een pilot Kennismarkplaatsen, onderdeel van de CVO Koers 24-28 en in samenwerking met de CVO Academie. In een kennismarkplaats zitten docenten van verschillende CVO-scholen, die een dagdeel per week zijn vrijgemaakt om praktijkgericht onderzoek te doen. Doel is het onderwijs te vernieuwen of verbeteren en tegelijkertijd te onderzoeken wat werkt, met bestaande kennis én in de eigen context. De docent-onderzoekers hadden tijd en ruimte om, onder academische begeleiding, zich te verdiepen in een thema en een interventie te ontwikkelen die hun eigen school verder brengt en andere CVO-scholen kan inspireren.

Thema's

In elke werkplaats stond één thema centraal. Een groep richtte zich op 'Motivatie en welzijn', en ging op zoek naar concrete aanpakken voor hun populatie. Een andere groep verdiepte zich in 'Diversiteit', een gegeven in onze omgeving, maar hoe kun je daar als school goed op inspelen? De derde kennismarkplaats hield zich bezig met 'Levensrecht leren' en zocht naar manieren om theorie in het onderwijs meer te verbinden aan de praktijk en beleavingswereld van leerlingen. De docent-onderzoekers deelden hun ervaringen, gaven peer feedback en inspireerden elkaar. Ze waren dus echt samen aan het leren, passend bij de lerende organisatie die we als CVO willen zijn.

Dit boekje

De resultaten uit de kennismarkplaatsen vind je ingekort in deze boekje. Ook staat er een fragment van de poster waarin docent-onderzoekers hun proces en opbrengsten hebben samengevat. Wil je de poster beter bekijken? Scan de QR-code. Daarnaast wordt een kennisbank ingericht, waar we de opbrengsten en ontwikkelde tools delen. CVO heeft onderzocht hoe dit traject heeft bijgedragen aan de ontwikkeling van de docent-onderzoekers en wat heeft het opgeleverd voor de school? Resultaten van dit onderzoek vind je op pagina 7. Verbeterpunten nemen we mee in 2026-2027.

Dank

Met plezier hebben we de kennismarkplaatsen georganiseerd en begeleid. We hebben docenten door het proces geholpen aan de hand van de praktijkgerichte onderzoekscyclus. Voor ons was het een mooie ervaring om zo dicht bij de ontwikkeling van docenten en het onderwijs op de CVO-scholen te staan. Wat zat er een energie in de groepen!

We willen de deelnemende docenten en hun directies bedanken voor hun enthousiasme en medewerking aan deze nieuwe samenwerkings- en innovatievorm binnen CVO. Dankzij jullie is deze pilot een succes en gaan we door! In 2026-2027 zijn we gestart met de kennismarkplaatsen 'Inclusief onderwijs', 'Leerlingparticipatie' en 'Curriculumvraagstukken'.

Wil je hier meer over weten? Mail ons gerust!

Claudy Oomen, Dieke Janssen en Annemarie Neeleman
c.oomen@cvo.nl | d.janssen@cvo.nl | a.neeleman@cvo.nl

Het traject: feiten en highlights

19 docent-onderzoekers zijn in september 2025 gestart in drie kenniswerkplaatsen (zeven in ‘Leeringmotivatie en -welzijn’, vijf in ‘Diversiteit’ en zeven in ‘Levensecht leren’). Door omstandigheden vielen twee deelnemers uit.

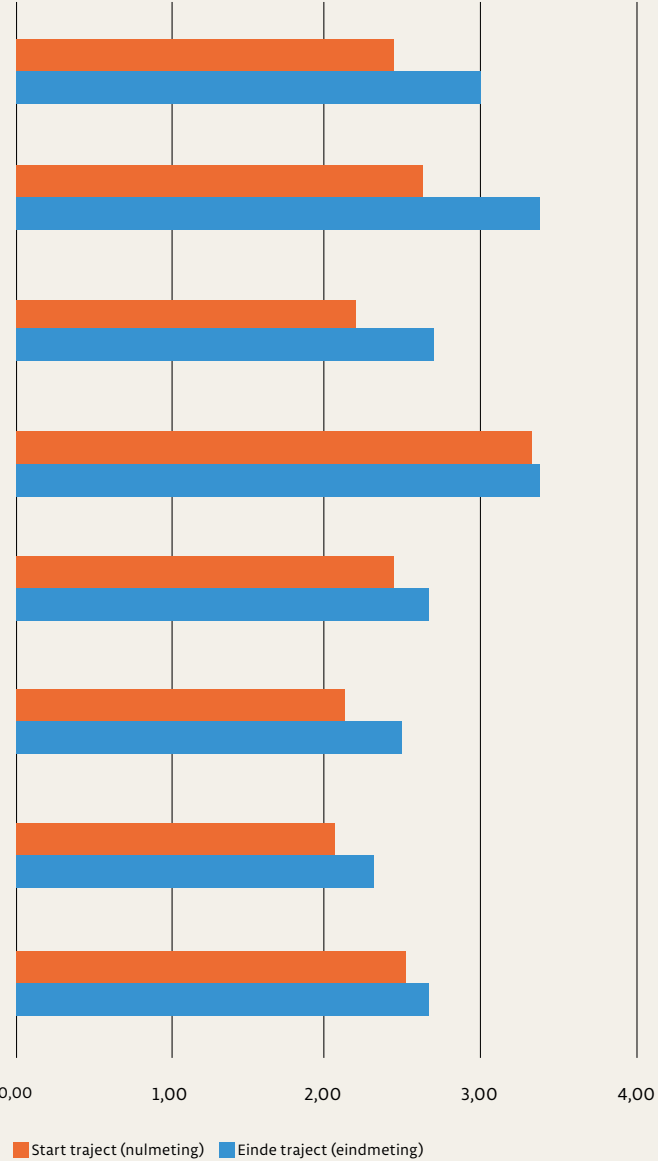
De docent-onderzoekers kregen vanuit CVO-koers 0,1 fte voor 1 jaar om aan hun praktijkgerichte onderzoek te werken, binnen thema’s die vooraf vastgesteld samen met de scholen. De docent-onderzoekers mochten hier zelf invulling aan geven en kregen tegelijkertijd de opdracht om goed met de school af te stemmen waar de behoefte lag.

Om het traject verder te versterken, hebben we de pilot onderzocht met een nulmeting en eindmeting, en tussentijdse feedback en intervisie. In de nul- en eindmeting zijn dezelfde vragen voorgelegd aan de docent-onderzoekers, gebaseerd op modellen van de lerende organisatie (Neeleman, 2024) .

Grootste punten van groei

De figuur hieronder laat per onderdeel zien waar de docent-onderzoekers het meest in zijn gegroeid. (1=niet op mij van toepassing, 4=(bijna) altijd op mij van toepassing)

- Onderzoekende houding: Ik vraag collega’s om feedback als ik iets nieuws ontwikkel of uitprobeer.
- Onderzoeksvaardigheden: Ik kan de resultaten vertalen naar concrete verbeteracties voor mijn onderwijspraktijk
- Kennis en expertise: Ik houd mezelf op de hoogte van ontwikkelingen in het thema door de vak- en onderzoeksliteratuur bij te houden
- Werkplezier: Ik ervaar plezier in mijn werk
- Samenwerking op school: Ik werk op school samen met collega’s aan het thema waar ik onderzoek naar doe
- Samen onderzoek doen op school: Beslissingen over vervolgacties nemen we zowel op basis van kennis (inzichten uit onderzoek of theorie) als praktijkervaringen
- Onderzoekende/lerende cultuur op school: In ons team wordt regelmatig – en op vaste momenten – besproken wat goed gaat en wat beter kan in ons onderwijs
- Stimulans van schoolleiding: De schoolleiding vindt het belangrijk dat er aan dit thema gewerkt wordt met als doel het onderwijs te verbeteren/de school verder te ontwikkelen.

De docent-onderzoekers geven ook in hun toelichtingen aan dat zij gegroeid zijn in hun onderzoekshouding- en vaardigheden en in expertise. Ook het samen onderzoek doen in de school is gegroeid. De stimulans van de schoolleiding verschilde op school: dit is een punt van groei, maar wordt door een aantal docent-onderzoekers ook als aandachtspunt genoemd. Wij leren hieruit dat er aan de start van het traject nog meer afstemming moet plaatsvinden tussen docent-onderzoeker en schoolleiding over de onderzoeksrichting.

Wat zeggen de deelnemers?

'Ik heb geleerd...'

'Dat het uitwisselen met andere docent-onderzoekers werkt heel inspirerend'

'Systematisch te werken aan een onderzoeksplan'

'Door mijn onderzoek is het onderwerp nu steviger op de agenda komen te staan'

'Hoe belangrijk het is om anderen (in dit geval het team) of je 'stakeholders' mee te nemen in de ontwikkelingen van je onderzoek'

'Dat onderzoek een grote bijdrage kan leveren aan het verbeteren van je onderwijs. Dat het uitwisselen van/ met andere docent-onderzoekers heel inspirerend werkt!'

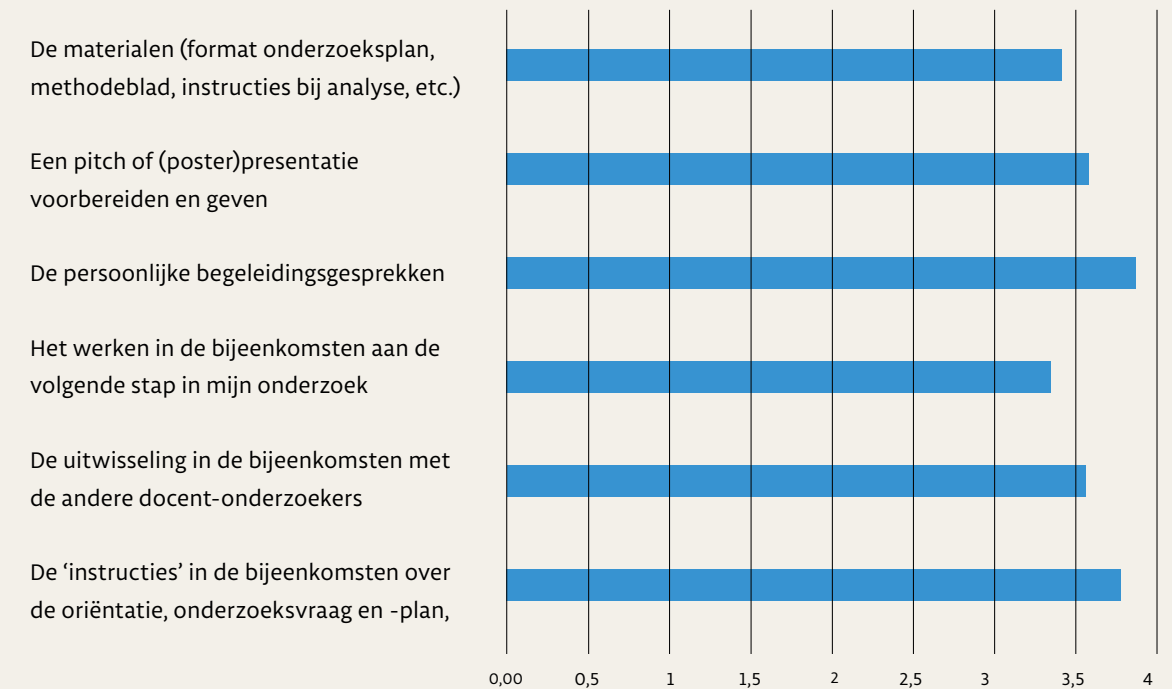
'Omgaan met weerstand of verschillende meningen. (...) Door het gesprek aan te gaan en open te staan voor andere perspectieven heb ik mijn visie verder ontwikkeld'

'Het heroverwegen. In een onderzoek denk je soms te weten wat de uitkomsten zullen zijn, alleen heb ik door dit traject te volgen geleerd een open blik te houden en de tunnelvisie van me af te zetten'

Waardering van het traject

De waardering van het traject (eindmeting) is hoog. De begeleiding en de instructies in de bijeenkomsten over de stappen in het onderzoek werden het hoogst gewaardeerd.

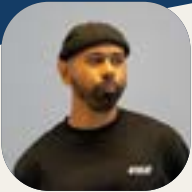
Waardering traject (n=16)

De genoemde verbetersuggesties nemen we mee in het nieuwe traject in 2026-2027. Daarin streven we naar een nog sterkere verbinding tussen de docent-onderzoekers en de school, en zoeken we naar manieren om de ontwikkelde kennis, ervaringen en producten te delen binnen heel CVO.

Kenniswerkplaats Levensecht leren

Deze kenniswerkplaats richtte zich op praktijkgerichte programma's en levensecht leren. Onderzocht is hoe lessen en programma's zo kunnen worden ingericht dat ze beter aansluiten bij de belevingswereld van leerlingen en hun motivatie versterken. Het leidde tot lesontwerpen en aangescherpte programma's.

Jeffrey Klavert

'Context is bepalend. Soms moet je kunnen mee-bewegen met wat er in de organisatie gebeurt'

MELANCHTHON MAVO SCHIEBROEK

Aandacht voor executieve functies in het jaardossier

Schoolcontext en onderzoeksvraag

Er is draagvlak voor het huidige jaardossier (leerlingvolgsysteem 'ZOOL'), maar het vraagt om scherpte en het team zoekt verdieping, onder andere op executieve functies van leerlingen. Onderzoeksvraag: Hoe kan het jaardossier aangescherpt worden – hanteerbaar voor docenten, inhoudelijk helder en eenduidig en begrijpelijk voor leerlingen en ouders?

Doel

Kwaliteitsverbetering van het jaardossier met meer aandacht voor en duidelijkheid over executieve functies.

Soort onderzoek

Combinatie van literatuur- en ontwerponderzoek.

Resultaat/opbrengst voor de school

Een leerlingvolgsysteem (jaardossier) waarin duidelijk is wat onder executieve functies verstaan wordt, zodat docenten dit beter en eenduidiger kunnen beoordelen en leerlingen hier meer in kunnen groeien. Meer expertise over executieve functies op school, komend jaar workshops voor docenten.

Wat heeft het de docent-onderzoekers opgeleverd?

'Context is bepalend. Ik zat eerst op een ander spoor, en heb moeten meebewegen. Ik heb geleerd om stakeholdermanagement (krachtenveldanalyse etc.) onderdeel te maken van mijn praktijkonderzoek.'

Scan voor de digitale versie

Interview - Jeffrey Klavert

'Het is fijn om even uit te zoomen en als onderzoeker naar je eigen vakgebied te kijken.'

Kenniswerkplaats Levensecht leren

Deze kenniswerkplaats richtte zich op praktijkgerichte programma's en levensecht leren. Onderzocht is hoe lessen en programma's zo kunnen worden ingericht dat ze beter aansluiten bij de belevingswereld van leerlingen en hun motivatie versterken. Het leidde tot lesontwerpen en aangescherpte programma's.

Manon Verschoor

‘Het belang van onderzoek moeten we binnen de hele school beter benutten.’

MELANCHTHON DE BLESEWIC

→ Motivatie van leerlingen voor het onderwijsconcept 2080learning onder de loep

Schoolcontext en onderzoeksvraag

Sinds 24-25 volgen leerlingen in de bovenbouw havo 1 dag per week een projectmatig programma gericht op vaardigheden en toepassing. Deze dag leidt niet automatisch tot alleen maar gemotiveerdere leerlingen. Onderzoeksvraag: Welke elementen van de onderwijsvernieuwing 2080learning op Melanchthon de Blesewic dragen bij aan de motivatie van leerlingen?

Doel

Doel: Het programma tot nu toe grondig evalueren en aanscherpen met als doel meer bij te dragen aan de motivatie van leerlingen. Gebruikmakend van achterliggende theorieën over leerlingmotivatie.

Soort onderzoek

Vragenlijsten en focusgroep leerlingen, aanscherping van het ontwerp.

Resultaat/opbrengst voor de school

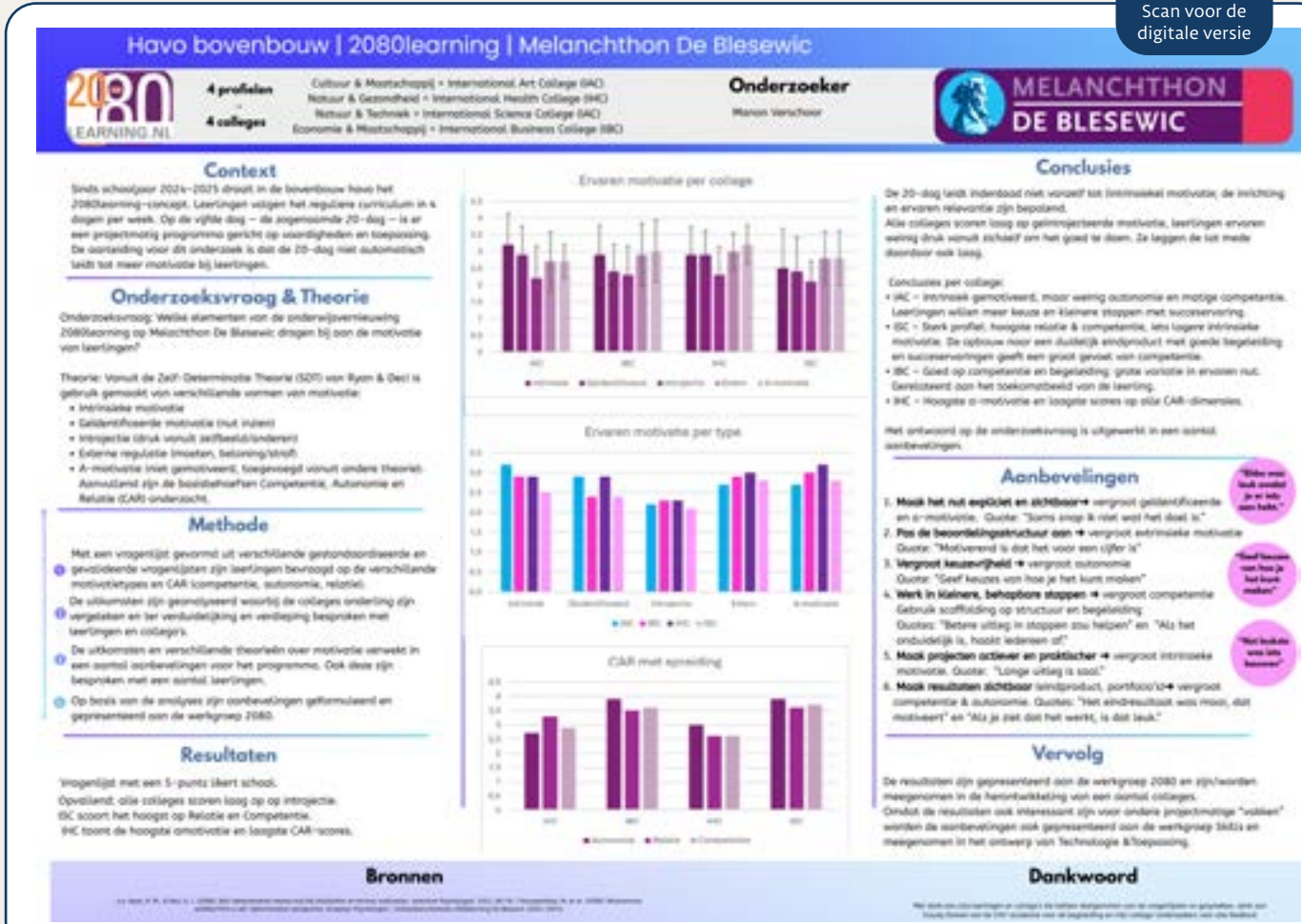
Herontwerp van het programma en aanbevelingen voor de werkgroep die dit oppakt. Onder andere: maak het nut expliciet en zichtbaar, vergroot keuzevrijheid, werk in kleinere, behapbare stappen, vergroot keuzevrijheid en pas beoordelingswijze aan. Ook andere programma's op deze manier aanscherpen.

Wat heeft het de docent-onderzoekers opgeleverd?

‘Het inzicht dat we het belang van onderzoek niet moeten onderschatten en beter benutten binnen de hele school.’

Scan voor de digitale versie

Kenniswerkplaats Levensecht leren

Deze kenniswerkplaats richtte zich op praktijkgerichte programma's en levensecht leren. Onderzocht is hoe lessen en programma's zo kunnen worden ingericht dat ze beter aansluiten bij de belevingswereld van leerlingen en hun motivatie versterken. Het leidde tot lesontwerpen en aangescherpte programma's.

Justine Toulouse

'Ik heb geleerd een open blik te houden en mijn tunnelvisie los te laten.'

MELANCHTHON BERKRODEN

→ Ontwerp voor levensecht leren binnen de AVO-vakken op het vmbo

Schoolcontext en onderzoeksvraag

Het motto van de school is 'bewust de wereld in'. Toch overheersen bij de AVO-vakken docentgestuurde lessen met nadruk op theorie en toetsing. Voor leerlingen is het soms lastig de verbinding te leggen tussen de vakinhoud en hun eigen leefwereld.

Onderzoeksvraag: Wat is het effect van levensecht leren binnen de AVO-vakken op het vmbo?

Doel

Ontwerp voor levensecht leren in de AVO-vakken ontwikkelen, uitvoeren en aanscherpen. Opbrengsten voor leerlingen en docenten in kaart brengen.

Soort onderzoek

Ontwerponderzoek.

Resultaat/opbrengst voor de school

Een nieuw - en aangescherpt - ontwerp dat toe te passen is in de AVO-vakken, met praktijkproducten die docenten daarbij helpen (checklist en portfolio met uitgewerkte voorbeelden uit de school). De ontwikkelgroep Levensecht Leren gaat dit doorontwikkelen in een professionele leergemeenschap.

Wat heeft het de docent-onderzoekers opgeleverd?

'Inzicht dat een combinatie van levensecht leren en kennisgedreven onderwijs de grootste meerwaarde heeft voor leerlingen. Mijn eigen onderwijs verder ontwikkelen en tegelijk bijdragen aan een bredere beweging binnen de school.'

Vandaag nocht ik namens de kenniswerkplaats Levensecht Leren mijn onderzoek presenteren aan de algemeen directeurs van de schoolsoorten van CVO Rotterdam (Vereniging voor Christelijk Voortgezet Onderwijs te Rotterdam en omgeving).

In het kader van mijn onderzoek naar hoe we meer levensecht kunnen leren binnen de AVO-vakken op het vmbo, heb ik mijn proces, pilot, verwachte opbrengsten en ontwikkelde producten mogen presenteren. Zo heb ik onder andere een infographic opgesteld waarin mijn eigen schoolteam zijn kijk op levensecht leren samenvat. Daarnaast heb ik, op basis van bestaande literatuur, een checklist ontwikkeld over wat een les levensecht maakt, om collega's hieraan te bieden bij het ontwerpen van een levensechte les of lessenreeks.

Interview - Justine Toulouse

Justine Toulouse 'Je hoort hoe het op andere scholen gaat.'

HET EFFECT VAN LEVENSECHT LEREN BINNEN DE AVO-VAKKEN OP HET VMBO

Justine Toulouse - Docent geschiedenis / mens en maatschappij - Melanchthon Berkroden

Scan voor de digitale versie

AANLEIDING

- Aansluiting motto van de school: 'Bewust de wereld in'
- Overheersing docent-gestuurde lessen met nadruk op theorie & toetsing

VERKENNING

- Literatuuronderzoek
*Authentic Learning Environments
Bevorderen van diep leren
Impact van theoretisch en levensecht leren op leeropbrengsten*
- Afname vragenlijst onder 30 AVO-docenten:
*Wat is levensecht leren?
Wat zijn de belemmeringen?
Waar liggen kansen?
Wat doen we al?*
Informatie visueel in **infographic**

PILOTFASE

Levensechte lessenreeks in klas 2H controlegroep 2G (vmbo-t)

Deelname collega Nederlands & Economie.

Ontwikkeling op basis van evidence-informed **checklist** Levensecht Leren als houvast voor deelnemende collega's.

- Lessen zoals:
- Onderzoek naar Nederlandse collaborateurs
 - Zoektocht naar Stolpersteine in Rotterdam
 - Militair stateeg in WO II
 - Funda-onderzoek naar vraag en aanbod
 - Onderzoek naar bedrijfskolom met alledaagse voorwerpen

RESULTATEN

Leerlingen beoordelen levensechte lessenreeks met een **8.2**

Pilotklas scoorde gemiddeld **0.2** hoger op summatieve toetsing.

92% van de leerlingen zou vaker op deze manier les willen krijgen.

Wat we deden voelde nuttig en niet zomaar 'voor school'

Door deze lessen snap ik beter waarom we dit onderwerp leren

CONCLUSIES

Leerlingen

Ervaren de lessen als afwisselend, activerend en betekenisvol. De praktische aanpak maakt volgens leerlingen leerstof zichtbaarder en zorgt voor meer leerplezier, betere concentratie en betere beklijving van de inhoud.

Nuancering: Leerlingen die docentgestuurde lessen fijn vinden scoorden lager. Ook ervaren de leerlingen deze lessen als intensief.

Docenten

Randvoorwaarden als relatie en klasmanagement. Minder stof behandeld in dezelfde tijd en veel voorbereiding aan vooraf. Positief ervaren, maar ook als intensief.

Toekomst

Ontwikkelgroep Levensecht Leren als PLG binnen de vestiging.

Vereniging CVO
Rotterdam e.o.

Kenniswerkplaats 2025/2026
Levensecht Leren

Kenniswerkplaats Levensecht leren

Deze kenniswerkplaats richtte zich op praktijkgerichte programma's en levensecht leren. Onderzocht is hoe lessen en programma's zo kunnen worden ingericht dat ze beter aansluiten bij de belevingswereld van leerlingen en hun motivatie versterken. Het leidde tot lesontwerpen en aangescherpte programma's.

Suzanne van der Windt en Tamara Schoneveld

→ 'Onderzoek kan een grote bijdrage leveren aan het verbeteren van je onderwijs'

ACCENT CAPELLE

→ Betekenisvol en activerend AVO-onderwijs

Schoolcontext en onderzoeksvraag

Docenten ervaren de AVO-lessen als niet activerend, niet betekenisvol en niet passend bij de visie. Leerlingen vinden het moeilijk hun aandacht bij de lessen te houden. Onderzoeksvraag: Welke interventie kan bijdragen aan betekenisvol en activerend AVO-onderwijs?

Doel

Leerlingen in staat stellen de transfer te maken tussen de schoolse situatie en het echte leven.

Soort onderzoek

Enquête en focusgroep leerlingen, ontwerpen van interventies.

Resultaat/opbrengst voor de school

Een lesmodel op basis van literatuur en good practices. Het team krijgt tijd, structuur en ruimte voor professionalisering om het door te ontwikkelen.

Wat heeft het de docent-onderzoekers opgeleverd?

'We hebben nu een kennisbasis waarop wij kunnen door-onderzoeken, inspiratie en motivatie, en onderzoeksresultaten waarin duidelijk wordt waar het team staat ten opzichte van de interventie.'

Afgelopen schooljaar werkten [Suzanne van der Windt](#) en ik samen aan een onderzoek over onze AVO lessen.

We meldden ons aan voor de kenniswerkplaats bij de [Vereniging CVO Rotterdam](#) e.o. Academie, en mochten een heel schooljaar, samen met andere docent onderzoekers, met onze eigen onderzoeksvraag aan de slag onder begeleiding van [Claudy Oomen](#).

Ons onderzoek startte met een vraagstuk over hoe wij onze AVO-lessen levensecht konden organiseren, maar veranderde tijdens onze zoektocht n.a.v. o.a. literatuuronderzoek.

Met dit onderzoek hebben wij nieuwe inzichten opgedaan, waarmee wij hopen ons AVO onderwijs écht te gaan verbeteren en veel leuker te maken! Samen met het team van [CVO Accent](#) Capelle

aan den IJssel, nemen wij komend schooljaar de tijd om te onderzoeken welke interventie het beste past bij onze school.

Dank aan alle deelnemers van onze groep, het was heel leuk en waardevol om jullie regelmatig te ontmoeten en te kunnen praten over onderwijs! Dank ook aan o.a. [Dieke Janssen](#) en [Claudy Oomen](#) voor jullie inzet binnen CVO om deze kenniswerkplaats mogelijk te maken.

En natuurlijk ook dank Marja Swaneveld voor het maken van ruimte en het vertrouwen in Suzanne van der Windt en mij om hiermee verder te gaan.

En natuurlijk dank aan het team van [CVO Accent](#) Capelle en onze leerlingen. Samen maken we ons onderwijs betekenisvol.

Scan voor de digitale versie

Betekenisvol en activerend AVO-onderwijs op Accent Capelle

HOOFDVRAAG

Welke interventie kan bijdragen aan het creëren van betekenisvol en activerend AVO-onderwijs, waardoor leerstof beter beklijft en leerlingen beter in staat zijn de transfer te maken tussen de schoolse situatie en het echte leven?

LITERATUUR

- Onder andere:
- Leren zichtbaar maken; Hattie.
 - Bijna alles wat je moet weten over lesgeven; De Bruyckere et al.
 - Coöperatieve leerstrategieën; Kagan
 - Zelfdeterminatietheorie; Deci & Ryan.

AANPAK

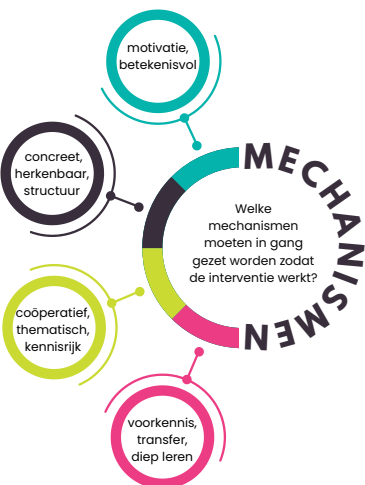
Docenten: enquête, werkvorm kleine experts en six thinking hats. **Leerlingen:** schaalvragen in kleine groepen.

Daarnaast:

- Aangesloten bij het kwaliteitsoverleg.
- Tijdens teamvergaderingen het team meegenomen in de voortgang van het onderzoek en de eerste resultaten gedeeld.
- Gesprekken gevoerd met de ontwikkelaar van 'De Noordwijkse Methode'.
- Gesprek gevoerd met een school die al werkt volgens 'De Noordwijkse Methode'.

MOGELIJKE INTERVENTIES

- Zelf een lesmodel ontwikkelen op basis van literatuuronderzoek & good practices.
- Gaan werken volgens de bouwstenen van 'De Noordwijkse methode'.
- Een ander al bestaand & bewezen instructiemodel kiezen.

// Het team lijkt de voorgestelde verandering grotendeels te onderschrijven. Het bieden van tijd, structuur, professionalisering en een gefaseerde implementatie zijn succesfactoren

// Leerlingen voelen zich betrokken, gesteund en gemotiveerd. De grootste winst is te behalen in het creatief, gevarieerd en betekenisvol maken van de lessen.

VERVOLG

- Afsluiting van onderzoeksfase bij CVO, maar nog niet bij Accent Capelle.
- Schooljaar 2026-2027 zullen we met het team onderzoeken welke interventie het best past bij onze school.
- Leerlingen betrekken bij de voortgang van het onderzoek.
- Ontwerpeisen vaststellen naar aanleiding van de onderzoeksresultaten.

Tijdens de reis moest een afslag worden genomen die vooraf niet op de kaart stond, waardoor we langer onderweg zullen zijn. Onderweg kwamen we op onverwachte plekken, die ons inspireerden om buiten het gebaande pad te kijken. We nodigden het team uit om met ons mee te liften en een nieuwe koers uit te stippelen. Hoewel we nog niet precies weten waar deze reis ons zal brengen, biedt onze stip op de horizon richting bij iedere volgende stap.

Kenniswerkplaats Levensecht leren

Deze kenniswerkplaats richtte zich op praktijkgerichte programma's en levensecht leren. Onderzocht is hoe lessen en programma's zo kunnen worden ingericht dat ze beter aansluiten bij de belevingswereld van leerlingen en hun motivatie versterken. Het leidde tot lesontwerpen en aangescherpte programma's.

Sadé Sprockel

'Ik heb in mijn onderzoek verschillende thema's aan elkaar gelinkt en deze ook in de praktijk kunnen combineren.'

PENTA DE OUDE MAAS

→ Levensecht leren en sense of belonging

Schoolcontext en onderzoeksvraag

Levensecht leren sluit direct aan bij de praktijkgerichte visie van de school. Docenten ervaren dat leerlingen tijdens hun stageperiode pas echt gaan aanhaken.

Onderzoeksvraag: Welke factoren in de stage en buitenschools leren versterken de sense of belonging van leerlingen en hoe kunnen docenten dit bewust ondersteunen?

Doel

Aanbevelingen en tools ontwikkelen voor de inrichting van ondernemerschapprojecten, stages en de pedagogische begeleiding van leerlingen.

Soort onderzoek

Focusgroepen, interviews met docenten, ontwerpinterventie tijdens de stageperiode.

Resultaat/opbrengst voor de school

Reflectie-instrument voor leerlingen voorafgaand en tijdens de stage. Praktische tools voor docenten, doorontwikkelen van een begeleidingsaanpak voor stage- en procesbegeleiding gericht op betekenisvol leren en verbondenheid.

Wat heeft het de docent-onderzoekers opgeleverd?

'Inzichten voor mij en mijn team over hoe wij levensecht leren beter kunnen implementeren, onderbouwd met mijn onderzoek.'

LEVENSECHT LEREN EN SENSE OF BELONGING OP PENTA DE OUDE MAAS

VAN SADÉ SPROCKEL

1 LEVENSECHT LEREN

Levensecht leren betekent dat leerlingen leren in een authentieke context: stages, echte opdrachten en samenwerking met de beroepspraktijk. Leerlingen leren niet alleen over de wereld, maar met de wereld.

Kolb (1984); Fink (2013); Koopman (2017)

2 WAAROM IS DIT BELANGRIJK VOOR ONZE LEERLINGEN?

Levensecht leren sluit direct aan bij de praktijkgerichte visie van Penta De Oude Maas: leren door te doen, verantwoordelijkheid nemen en ervaren dat keuzes ertoe doen.

Docenten ervaren dat veel leerlingen tijdens hun stageperiode pas echt gaan aanhaken:

leerlingen nemen meer initiatief, tonen meer verantwoordelijkheid en ervaren dat hun inzet betekenis heeft in een echte context.

3 SENSE OF BELONGING

Het gaat over:
Ik hoor erbij (cognitief)
Ik voel me gezien (affectief)
Ik doe actief mee (gedragmatig)

Levensechte leercontexten versterken dit doordat leerlingen zich erkend, verantwoordelijk en verbonden voelen met school en de leeromgeving.

Levensecht leren is geen doel op zich, maar een middel om verbondenheid te versterken.

Paalman-Dijkens (2025); Goodenow (1993); Osterman (2000)

4 HET VRAAGSTUK

Het vraagstuk richt zich op: hoe leerlingen betekenis geven aan stage en buitenschools leren. Welke factoren sense of belonging versterken en hoe docenten dit bewust kunnen ondersteunen.

Hoe kan buitenschools leren binnen de context van het profiel Economie & Ondernemen bijdragen aan het gevoel van verbondenheid (sense of belonging) van de leerlingen?

Op basis van deze inzichten worden aanbevelingen geformuleerd en tools ontwikkeld voor de inrichting van ondernemerschapprojecten, stages en de pedagogische begeleiding van leerlingen.

5 DE STAPPEN IN HET PROCES

- Onderzoeksplan en theoretisch kader
- Focusgroepen met leerlingen
- Interviews met docenten over input leerlingen
- Interventie tijdens de stageperiode
- Presentatie met aanbevelingen Penta Oude Maas

Doel: samen inzicht krijgen in wat werkt en hoe we levensecht leren nog sterker kunnen inzetten voor betrokkenheid en ontwikkeling.

6 VERVOLGSTAPPEN VOOR DE SCHOOL

1. Kennisdeling in het team -Presentatie van de onderzoeksresultaten
2. Ontwikkelen van praktische tools zoals hulpmiddelen voor docenten om buitenschools leren beter te begeleiden.
3. Ontwerpen van een begeleidingsaanpak voor stage- en projectbegeleiding gericht op betekenisvol leren en verbondenheid.
4. Verankering in het curriculum -Het versterken van sense of belonging binnen stagebegeleiding en ondernemerschapprojecten.

Bronnen: Kolb (1984); Fink (2013); Koopman (2017); Paalman-Dijkens (2025); Goodenow (1993); Osterman (2000); DE TRANSFORMATIEVE SCHOOL: ONDERZOEKSPLAN & SPROCKEL

Scan voor de digitale versie

Sadé N. Sprockel MEd • 3de+
Ondernemer | Onderwijsdeskundige | Astroloog
4 mnd •

+ Volgen

Trots om hieraan bij te dragen met **Marvin Leter**
Dank voor het delen **Vereniging CVO Rotterdam e.o.** en de mooie samenwerking! Samen maken we kennis sterker

Kenniswerkplaats Diversiteit

In deze kenniswerkplaats is onderzocht hoe leerlingen en docenten culturele sensitiviteit op school ervaren, en zijn tools en trainingen ontwikkeld die docenten helpen meer kennis en inzicht te krijgen in de culturele achtergrond van hun leerlingen en daar in hun onderwijs beter bij aan te sluiten.

Dorien Almeida en Irene Ramos

➔ *‘Ik kijk nu kritischer naar situaties in de praktijk en analyseer problemen beter voordat ik tot een oplossing kom.’*

PORTUS MERIDIEM

➔ De groei van culturele sensitiviteit in 2025-2026

Schoolcontext en onderzoeksvraag

Verschillen in achtergrond tussen docenten, en tussen docenten en leerlingen, leiden tot een ‘pedagogische mismatch’.
Onderzoeksvraag: Op welke manier kan de culturele sensitiviteit van docenten op Portus Meridiem bevorderd worden?

Doel

De culturele sensitiviteit op school bevorderen, waardoor er een inclusieve leeromgeving ontstaat, ten bate van de kansengelijkheid van leerlingen.

Soort onderzoek

Onderzoek onder leerlingen en docenten, ontwerp van interventies voor docenten gericht op bewustwording van verschillende achtergronden.

Resultaat/opbrengst voor de school

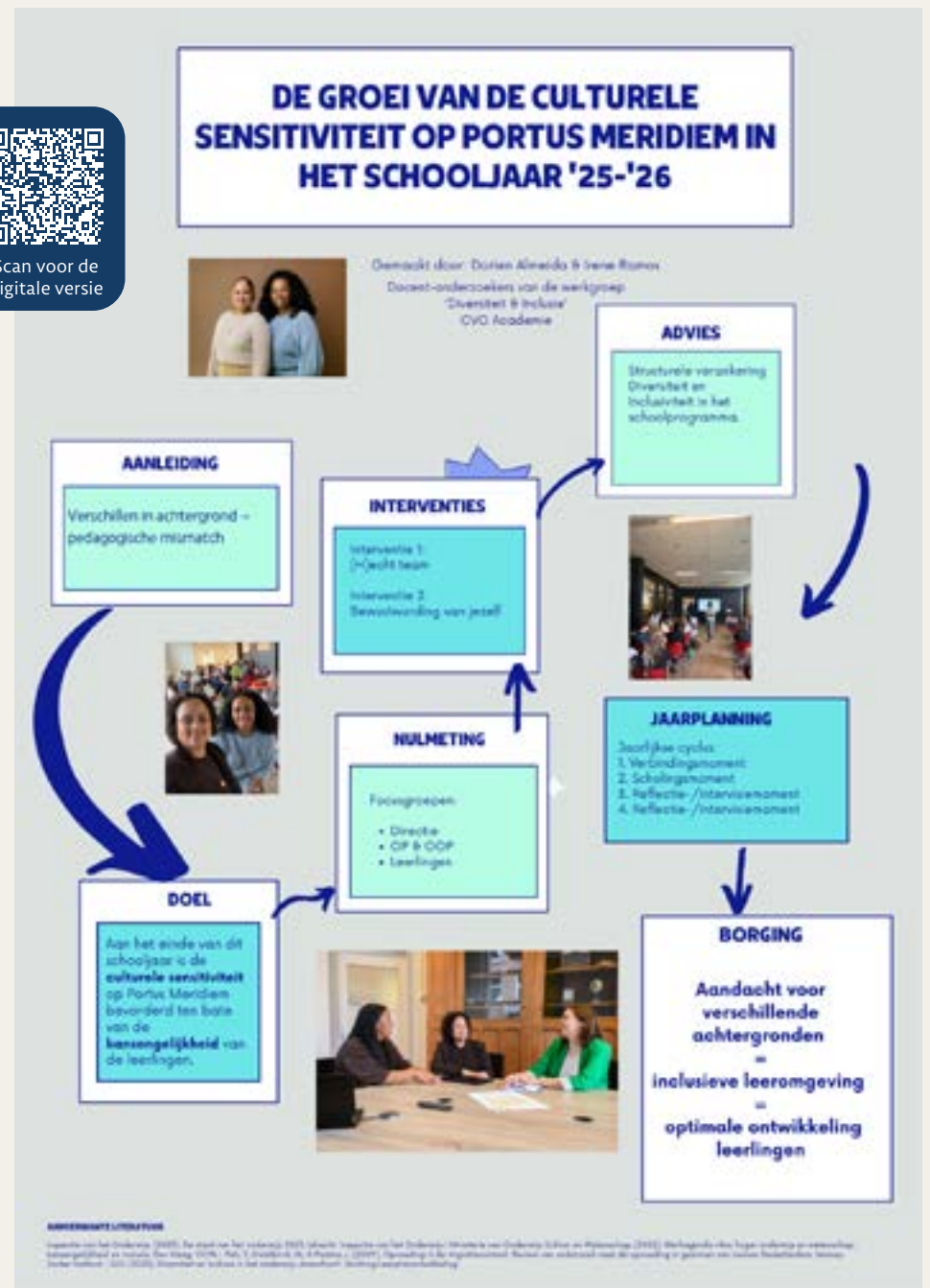
Structurele verankering van diversiteit en inclusiviteit in het schoolprogramma. Bewustwording en training voor docenten op de jaaragenda.

Wat heeft het de docent-onderzoekers opgeleverd?

‘De onderzoeks-vaardigheden neem ik mee bij het aanpakken van problemen die zich in de praktijk voordoen. Daarnaast kijk ik nu kritischer naar situaties in de praktijk en analyseer ik problemen beter voordat ik tot een oplossing kom.’ ‘Het samenwerken buiten de school is heel waardevol en geeft nieuwe inzichten.’

Scan voor de digitale versie

Irene Ramos · 3e+
Docent economie
3 mind · Bewerkt · 5

Dit schooljaar zijn wij gestart bij CVO academie (Vereniging CVO Rotterdam e.o.) als docent-onderzoekers binnen de onderzoeksgroep Diversiteit & Inklusie, onder leiding van Claudy Oomen en Dieke Janssen.

Aan het begin van dit jaar hebben we onszelf een duidelijke ambitie gesteld: Het bevorderen van culturele sensitiviteit op Portus Meridiem (Portus scholengroep), met als doel de kansengelijkheid van onze leerlingen te vergroten.

Wie zijn begonnen bij de basis: nulmetingen. Door in gesprek te gaan met de directie, docenten en leerlingen hebben we in kaart gebracht hoe het op dit moment gesteld is met culturele diversiteit binnen onze school. Op basis van deze drie perspectieven hebben we afzonderlijke verslagen opgesteld en deze uiteindelijk samengebracht in één overkoepelend onderzoeksverslag. Vanuit deze inzichten zijn we gestart met onze eerste interventie die afgelopen dinsdag plaatsvond. Docenten gingen op een verbindende manier met elkaar in gesprek over hun culturele achtergrond. Daarbij ging het niet alleen over etniciteit, maar juist ook over opvoeding, tradities, gewoontes, persoonlijke verhalen etc.

De reacties waren hartverwarmend. Collega's ervaren de bijeenkomst als verbindend en ontdekkend. Er werden verhalen gedeeld die normaal gesproken niet vanzelf aan bod komen, en meerdere collega's gaven aan dat dit initiatief zeker een vervolg mag krijgen.

Een mooie eerste stap richting een schoolcultuur waarin we elkaar beter begrijpen en waarin iedereen zich gezien en gehoord voelt.

Dorien Almeida Irene Ramos

Kenniswerkplaats Diversiteit

In deze kenniswerkplaats is onderzocht hoe leerlingen en docenten culturele sensitiviteit op school ervaren, en zijn tools en trainingen ontwikkeld die docenten helpen meer kennis en inzicht te krijgen in de culturele achtergrond van hun leerlingen en daar in hun onderwijs beter bij aan te sluiten.

Serginho Daans en Marvin Leter

‘Door systematisch te werken, krijgen onderwijsproducten een sterke theoretische én praktische basis.’

PENTA DE OUDE MAAS

→ Cultureel sensitief en responsief lesgeven

Schoolcontext en onderzoeksvraag

De school werkt volgens uitgangspunten van de Transformatieve School. Uit vragenlijsten bleek dat docenten niet altijd de kennis en vaardigheden hebben om cultureel sensitief en responsief les te geven, en dat leerlingen zich niet altijd gehoord voelen.

Onderzoeksvraag: Op welke wijze kan cultureel sensitief lesgeven binnen Penta De Oude Maas bijdragen aan de kansengelijkheid en sense of belonging van leerlingen? Wat hebben docenten nodig?

Doel

Kader ontwikkelen voor cultureel sensitief lesgeven met hoge lat, hoge steun en gelijke toegang (Mattheuseffect doorbreken). Huidige werkwijze aanscherpen binnen de Transformatieve school.

Soort onderzoek

Literatuuronderzoek, focusgroepen leerlingen en docenten, ontwerponderzoek.

Resultaat/opbrengst voor de school

Aangescherpte ‘verhaalbrief’: formulier Effectieve Leerlingbespreking voor het gesprek tussen docent en leerling. Dit draagt bij aan de sense of belonging van leerlingen en helpt om te ‘klimmen op de schoolladder’. Training voor (CVO-)scholen.

Wat heeft het de docent-onderzoekers opgeleverd?

‘Aan de hand van ons onderzoek hebben we onderwijsproducten ontwikkeld die een sterke theoretische basis hebben en goed praktisch uitvoerbaar zijn.’ ‘Door ons onderzoek staat culturele sensitiviteit sterker op de agenda.’

CULTUREEL SENSITIEF LEREN | 2026

Scan voor de digitale versie

PENTA DE OUDE MAAS

HOGE LAT-HOGHE STEUN-GELIJKE TOEGANG

01 INZICHT IN EIGEN DOMINANTE WAARDEN EN NORMEN

Wat is er nodig om pedagogische en didactische bruggen te bouwen tussen school, peer- en straatcultuur?

02 ZIEN: CULTUREEL SENSITIEF

Begrijpt de leerling de taal van de opdracht? Weet de leerling wat goed meedoen betekent?

03 CHECKEN: WIE LOOPT VAST EN WAAR PRECIËS?

Een vaste lesstructuur met meerdere checkmomenten, zodat elke leerling kan meedoen, meegroeien en niet vastloopt.

04 BENUT LEERLINGKAPITAAL: CULTUREEL RESPONSIEF

De docent benut de diversiteit aan leefwerelden door ruimte te geven aan ervaringen en de culturele bagage van leerlingen als kracht in te zetten.

05 STEUNEN ZONDER LABELS

Steunen zonder labels door gerichte taalsteun, extra voorbeelden, verlengde instructie en duidelijke opdrachtkaarten.

Marvin Leter | Docent Maatschappijwetenschappen
2 reacties · 1 reactie

Afgelopen week heb ik, samen met Serginho Daans, ons praktijkonderzoek 'Cultureel Sensitief/Responsief Leren op PENTA De Oude Maas' afgerond.

Het was een bijzonder en leerzaam avontuur om deel uit te maken van de Kenniswerkplaats van CVO. Vanaf het eerste moment voelde ik mij aangetrokken tot het thema Diversiteit & Inclusie. Samen zijn we op zoek gegaan naar een onderwijs dat niet alleen maatschappelijk relevant is, maar ook direct impact kan hebben op de dagelijkse onderwijspraktijk. Zo kwamen we uit bij cultureel sensitief en cultureel responsief leren.

Interview
- Serginho Daans

Onderzoek naar cultureel responsief lesgeven: 'Dit was een droom!'

Kenniswerkplaats Motivatie en welzijn

In deze kenniswerkplaats stond de leerling centraal: wat motiveert leerlingen voor school en wat juist niet? Onderzocht is hoe lessen – en breder: het naar school gaan – zo kunnen worden ingericht dat leerlingen zich meer betrokken en gemotiveerd voelen.

Judith Peeters

“Het uitwisselen met collega’s van andere vestigingen is waardevol. Hun enthousiasme werkt motiverend.”

MELANCHTHON BERGSCHENHOEK

→ Inzicht in absentie

Schoolcontext en onderzoeksvraag

Er is veel – met name geoorloofd – verzuim op school, en geen duidelijk beleid hiervoor.

Onderzoeksvraag: Hoe is de schoolaanwezigheid op onze school te verbeteren?

Doel

Meer inzicht krijgen in de redenen voor verzuim van leerlingen en aanbevelingen doen voor beleid om het verzuim terug te dringen.

Soort onderzoek

Literatuuronderzoek, data-analyse en een vragenlijst onder leerlingen.

Resultaat/opbrengst voor de school

Bijdrage aan protocollen en beleid rondom verzuim. Aanwezigheid wordt meegenomen in de rapportvergaderingen. Aanbevelingen voor het beleid zijn o.a. een verzuimcoördinator instellen, duidelijker te maken aan leerlingen en ouders dat aanwezigheid ertoe doet en het gesprek aangaan met leerlingen die frequent afwezig zijn.

Wat heeft het de docent-onderzoekers opgeleverd?

‘Ik ben onderzoek gestructureerder aan gaan pakken. Je hoeft niet alles zelf te bedenken, er is al onderzoek gedaan door de Kennisrotonde en er ligt een passend theoretisch kader. Hierdoor kunnen we makkelijker een vertaling maken naar het beleid bij ons op school’.

ABSENTIE OP MELANCHTHON BERGSCHENHOEK

AANLEIDING VOOR HET ONDERZOEK

Nieuwe wet over terugdringen verzuim op scholen
Gaat in per januari 2027

Gevolgen van verzuim voor schoolprestaties

Percentage onvoldoende en percentage afwezig per leerjaar (geen examenklassen) van schooljaar 1819 en schooljaar 2023
Hoe meer je afwezig bent, hoe hoger het percentage onvoldoende

METHODE VAN ONDERZOEK

- Literatuuronderzoek naar absentie
- Data-analyse: Hoe ziet de absentie op Melanchthon Bergschenhoek eruit?
- Vragenlijst over de kenmerken van absentie bij lln

WAT BEINVLOEDT ABSENTIE?

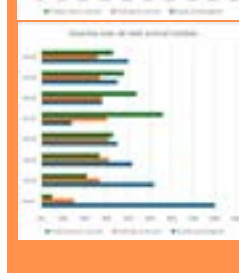
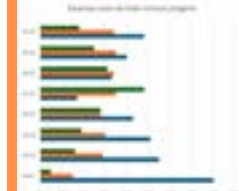

KENMERKEN VAN DE SCHOOL (BERENDS EN VAN DIEST, 2014)

- onvoldoende zicht heeft op verzuim
- een hoog verzuimpercentage heeft onder de leerlingen en/of leerkrachten;
- een groot verloop van onderwijspersoneel heeft;
- een te streng, te licht of inconsistent disciplinebeleid voor verzuim heeft;
- onvoldoende aandacht heeft voor goed gedrag of goede prestaties van leerlingen
- met grote klassen werkt;
- te weinig aandacht heeft voor diversiteit in culturele achtergrond;
- er geen goed klassenmanagement bestaat, zoals orde houden en een ondersteunende omgeving creëren
- er te lage verwachtingen zijn van leerlingen
- er een slechte relatie bestaat tussen een leerkracht en de leerling;
- de lesstof niet goed aansluit bij de behoeften van de leerlingen en er tegenvallende schoolprestaties zijn

ABSENTIE OVER MEERDERE JAREN

- 80% van de lln zou meer dan 95% van de tijd aanwezig moeten zijn >> schoolbrede maatregelen
- 15% van de lln is tussen 90 en 95% van de tijd aanwezig >> ook ouders betrekken in de maatregelen
- 5% is minder dan 90% aanwezig >> maatwerk

KENMERKEN VAN DE LEERLING (BERENDS EN VAN DIEST, 2014)

- psychische problemen heeft; zowel internaliserende problemen, zoals angst en depressie
- een lage zelfwaardering heeft, waarbij faalervaringen geweten worden aan het eigen handelen, en succeservaringen aan externe elementen
- sociaalvaardigheidsproblemen heeft
- lichamelijke klachten en/of een ziekte heeft
- middelen gebruikt
- slachtoffer is van kindermishandeling
- slachtoffer is van pesten
- niet goed kan meekomen met de lesstof en tegenvallende schoolprestaties heeft
- vrienden heeft die vaak verzuimen, in aanraking komen met politie of anderszins ongewenst gedrag vertonen
- leeftijdsgenoten heeft die aanzetten tot spijbelen of druggebruik

WELK TYPE ABSENTIE?

Om wat voor redenen worden leerlingen afwezig gemeld en door wie?

De meeste absentie is medisch, maar ook school heeft een groot aandeel in de absentie.

(SELECTIE VAN) AANBEVELINGEN

- Alle leerlingen en lln met goede aanwezigheid (>95%);
- Maak duidelijk aan leerlingen en ouders dat absentie er toe doet;
- Geoorloofd betekent niet dat het oké is om afwezig te zijn;
- Betrek absentie bij rapportvergaderingen, gesprekken met leerlingen en ouders;
- Stel een verzuimcoördinator in
- Zorg dat alle lessen zo nuttig mogelijk zijn
- Zorg dat het minder druk wordt in de lessen
- Ontluktend verzuim (<90-95% aanwezig)
- Bel lln die afwezig zijn, niet alleen om te kijken waar ze zijn, maar ook om te laten zien dat ze gemist worden en dat school wil weten waarom ze afwezig zijn (gebruik een stappenplan voor de mentor)
- Probeer patronen te herkennen in de absentie
- Als de leerling weer op school komt: ga het gesprek aan hoe het gemiste werk ingehaald moet worden
- Frequent verzuim (<90% aanwezig)
- Betrek zorg en jeugdarts eerder

ABSENTIE PER NIVEAU EN LEERJAAR IN SCHOOLJAAR 2025

De hoeveelheid absentie verschilt ook per niveau en leerjaar. Als voorbeeld hier schooljaar 2024-2025

WAT VINDEN LEERLINGEN VAN ZICHZELF?

Voor dit onderzoek zijn de leerlingen uit klas 3 Havo en VWO en de voorsamenklassen bevraagd op de kenmerken die verzuim bevorderen dan wel tegengaat

Helaas is het niet niet altijd te vermijden dat lln onder schooltijd een medische afspraak hebben. Zeker als de dagen lang zijn. Dit zorgt wel voor veel absentie

25% van de lln in de ondervraagde klassen geeft aan tot 5 dagen per jaar ziek gemeld te worden, maar 5 dagen per schooljaar missen geeft al een absentie van 3%.

De belastbaarheid van lln wordt ook voor een deel bepaald door wat ze buiten school doen. Een beetje werken naast school is natuurlijk geen probleem, maar 12 uur of meer is veel.

Interview - Judith Peeters

Hoe maken we het voor leerlingen makkelijker om naar school te komen?

Scan voor de digitale versie

Kenniswerkplaats Motivatie en welzijn

Sherida Creebsburg

‘Leerlingen houden ons een spiegel voor. Uiteindelijk doen we het allemaal voor hen.’

PORTUS MERIDIEM

→ **Motivatie en welbevinden van leerlingen verhogen**

Schoolcontext en onderzoeksvraag

Motivatie, betrokkenheid en welzijn van leerlingen staan landelijk onder druk. Ook bij Portus Meridiem zijn er zorgen rondom motivatie, welbevinden en een verminderde betrokkenheid van leerlingen bij het leerproces.

Onderzoeksvraag: Hoe kan de motivatie van leerlingen binnen Portus Meridiem, zowel binnen als buiten de lessen, worden versterkt met als doel het welbevinden en de leerresultaten te verbeteren?

Doel

Werkwijzen vinden om de motivatie en het welbevinden van leerlingen op school te verhogen, om het leren en de schoolbeleving te verbeteren.

Soort onderzoek

Analyse bestaande data welbevinden, docentenquête, focusgroepen leerlingen.

Resultaat/opbrengst voor de school

Leerlingen worden vooral gemotiveerd door structuur en duidelijke begeleiding. Tegelijkertijd liggen er kansen om autonomie en verbondenheid te verwerken. Aanbeveling: zet tools als Leerkompas en Toolkit zelfregulerend leren in en de aanpak gericht op motivatie en welbevinden te borgen in de kwaliteitscyclus.

Wat heeft het de docent-onderzoekers opgeleverd?

‘Ik draag bij aan de schoolontwikkeling door leerlingen doelgerichter te motiveren, mijn kennis met collega’s te delen en actief mee te denken over verbetering van het onderwijs. Ik heb mijn repertoire aan motivatieverhogende strategieën uitgebreid.’

Scan voor de
digitale versie

Kenniswerkplaats Motivatie en welzijn

In deze kenniswerkplaats stond de leerling centraal: wat motiveert leerlingen voor school en wat juist niet? Onderzocht is hoe lessen – en breder: het naar school gaan – zo kunnen worden ingericht dat leerlingen zich meer betrokken en gemotiveerd voelen.

Tonke Nijhof

→ *‘Onderzoek levert niet alleen nieuwe kennis op, maar kan leiden tot structurele verbetering van het onderwijs.’*

MELANCHTHON BERGSCHENHOEK

→ Motivatie van leerlingen verhogen door leerlingparticipatie

Schoolcontext en onderzoeksvraag

Het is niet gebruikelijk dat de ervaringen van leerlingen direct benut worden om het onderwijs te verbeteren. Als de inzichten van leerlingen serieus worden genomen en worden verwerkt, kan dit motivatieverhogend werken en motiverendere lessen opleveren.
Onderzoeksvraag: Wat levert de inzet van leerlingobservatoren volgens leerlingen en docenten op voor motivatie en lespraktijk?

Doel

Leerlingmotivatie verhogen door hen een ‘stem’ te geven. Een beter begrip van de onderwijspraktijk middels gezamenlijke reflectie door leerling en docent, leidt tot een hogere leskwaliteit.

Soort onderzoek

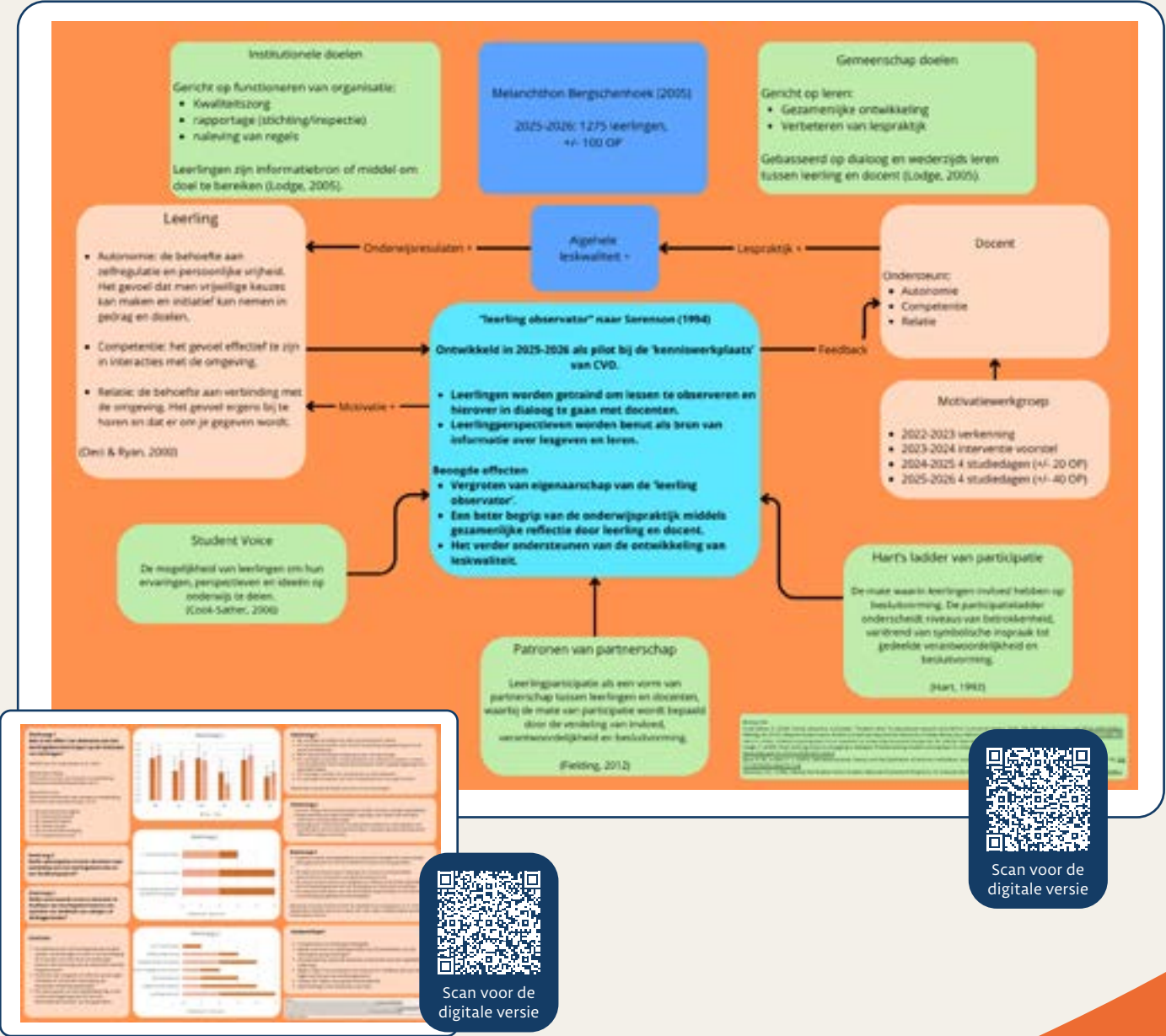
Ontwerponderzoek (een methodiek voor leerlingobservatie met een training).

Resultaat/opbrengst voor de school

Een methodiek, met praktijkproducten (handreiking en training voor leerlingen) om leerlingen systematisch lessen te laten observeren en hierover met de docenten in gesprek te gaan.

Wat heeft het de docent-onderzoekers opgeleverd?

‘Het onderzoek en de praktijkproducten zijn waardevol voor het onderwijs als geheel (alle CVO-scholen).’

Kenniswerkplaats Motivatie en welzijn

In deze kenniswerkplaats stond de leerling centraal: wat motiveert leerlingen voor school en wat juist niet? Onderzocht is hoe lessen – en breder: het naar school gaan – zo kunnen worden ingericht dat leerlingen zich meer betrokken en gemotiveerd voelen.

Fatos Yigit

‘De uitkomsten neem ik mee, maar vooral ook de manier van denken en de onderzoeksstrategieën die ik heb geleerd.’

MELANCHTHON BERKRODEN

→ Wat motiveert leerlingen in de les?

Schoolcontext en onderzoeksvraag

De school heeft de wens om meer inzicht te krijgen in wat motiveert, en hier de leerlingen zelf in mee te nemen: wat waarderen zij aan de lessen en hoe kunnen ze worden versterkt?

Onderzoeksvraag: Wat zijn de motiverende elementen in een les voor leerlingen en wat zou kunnen worden versterkt?

Doel

Inzicht krijgen in wat leerlingen motiveert in de les en welke factoren bijdragen aan een positieve leerervaring.

Soort onderzoek

Leerlingenquêtes en lesobservaties, focusgroepen.

Resultaat/opbrengst voor de school

Inzicht in wat leerlingen (verder) motiveert in de lessen, lesontwerp voor lessen met motiverende elementen.

Meer aandacht voor relatie, structuur en flexibiliteit zijn helpend en door activerende werkvormen voelen zij zich meer betrokken.

Wat heeft het de docent-onderzoekers opgeleverd?

‘Een bepaalde kijk naar onderzoeken, analyseren en rapporteren.

Romend jaar informeer ik het hele team en komt er een werkgroep

‘kwaliteit van de lessen’ waarin mijn onderzoek wordt meegenomen.’

Onderdeel van Vereniging CVO Rotterdam e.o.:

